

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

משפטים

(חלק טז — שיחה ג)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

שנת המאה ועשרים להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת משפטים, כא"כז שבט, ה'תשפ"ב (א)

מוקדש לזכרון הרבנית הצדקנית
מרת חי' מושקא נ"ע זי"ע
בקשר עם יום היארצייטה הלולא כ"ב שבט, ה'תשפ"ב
אשת נשיא דורנו כ"ק אדמו"ר זי"ע

ע"י

מנחם מענדל בן חנה שרה
חי' מושקא בת חנה בתי'
רחל בת חי' מושקא
שיינא בת חי' מושקא
לוי בן חי' מושקא
שיחיו לאורך ימים ושנים טובות

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2022

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

משפטים ג

מובאות ב' דעות אלו הגירסא היא „(אמר ר' וכו') ר' . . אומר וכו'” (בסגנון של מחלוקת), ואילו רש"י נקט דוקא הגירסא האחרת⁶, „אמר ר' כו'” [ב' הדעות]

מובן, שרש"י אינו נוקט (ע"ד הפשט) שיש מחלוקת ביניהם, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

ואינו מובן: לכאורה, ר' יוחנן בן זכאי ור' מאיר מחולקים בטעמיהם, אשר הם שונים זה מזה בתוכנם⁸?

יתירה מזו: אחר ההתבוננות בב' הטעמים, נראה שאינם רק שונים זה מזה, אלא הם טעמים הפכיים⁹:

לפי טעם ר' יוחנן בן זכאי נמצא, שהקנס עבור „וטבחו או מכרו” צריך להיות תשלומי „חמשה” הן עבור שור

א. בפירושו על הפסוק „כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה”, הביא רש"י שני טעמים לכך שהתשלומין על טביחה ומכירה דשור גדולים מהתשלומין דשה („חמשה גו' תחת השור וארבע גו' תחת השה”): „אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריות שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם ה' שה שנושאו על כתפו משלם ד' הואיל ונתבזה בו. אמר ר' מאיר בא וראה כמה גדול³ כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו משלם ה' שה שלא בטלו ממלאכתו ד”.

וצריך להבין:

(א) מדוע נזקק רש"י לב' טעמים?

(ב) כפי שנתבאר כמה וכמה פעמים, דרכו של רש"י להעתיק את שם בעל-המימרא רק במקום שיש בכך תוספת ביאור בפירושו – ובנדון דידן: מה ניתוסף ע"י דברי רש"י שטעמים אלו אמרו ר' יוחנן בן זכאי ור' מאיר?

(ג) מלשון רש"י „אמר ר' מאיר”, ולא „ר' מאיר אומר”

[ובפרט שברוב המקומות⁴ שבהם

(5) ובתוספתא שם: ר"מ אומר כו' ריב"ז אומר כו'.

(6) ב"ק שם.

(7) ראה שד"ח כללים (ח"א ע' מט וח"ז ע' א'תעה) וש"נ.

(8) אבל מ"ש במשכיל לדוד כאן, דיש נפק"מ לדינא בין ב' הטעמים בשור שה' עומד לטביחה דוקא, דלריב"ז משלם ה' ולר"מ (דהכא ליכא ביטול מלאכה) משלם ד', וכן בשא שה' עושה מלאכה דלריב"ז משלם ד' ולר"מ ה' – אינו מוכרת, דמובן (גם ע"ד הפשט) דלא פלוג, מכיון שבכלל ביטול מלאכה הוא בשור דוקא (ראה יש"ש ב"ק פ"ז סל"ד. דהא"ג לב"ק שם. עיון יעקב בע"י ב"ק שם).

וביותר שכיון דאינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד (כדלקמן ברש"י) – ה"ז ע"ד ל' שקלים דעבד דגה"כ הוא (רש"י לעיל כא, לב).

(9) ראה גם דברי דוד כאן.

(1) פרשתנו כא, לו.
 (2) ממכילתא עה"פ. ב"ק עט, ב. תוספתא שם פ"ז ה"ג. תנחומא נח ד.
 (3) כ"ה בדפוס שני וברש"י כתי" (וכ"ה בב"ק שם). אבל ברוב דפוסי רש"י (וכן בתנחומא שם): גדולה.
 (4) מכילתא תוספתא ותנחומא שם.

אבל צריך להבין: אם כן, ה"לרש"י להשמיט לגמרי את טעם ר' מאיר, ולהביא רק את טעם ר' יוחנן בן זכאי?¹⁰

ג. והביאור בזה: אם נאמר שעיקר תשלומי הקנס הם, "חמשה", ומה שבשה משלם הגנב רק, "ארבע" הוא מצד הטעם, "הואיל ונתבזה בו" – נדרשת הסברה: הן אמת שהגנב מקבל "חלק" מעונשו בזה ש, "נתבזה בו", אבל איך יכול עונש זה לבוא תמורת סכום תשלומי הכסף שהגנב צריך לקבל?¹¹ – וכי מהי התועלת לנגב מזה שהגנב "נתבזה בו"?

ולכן הביא רש"י את טעם ר' מאיר, "שור שבטלו ממלאכתו כו", אשר לפי הסברה זו נמצא שהתשלומין לנגב לכתחילה הם, "ארבע" ותו לא (אלא שבשור, כיון שהיתה הוספה בגניבה¹² – "בטלו ממלאכתו" – הוסיף הכתוב בתשלומין).

ונמצא, שר' יוחנן בן זכאי ור' מאיר אינם חולקים¹³ בכמות עיקר הקנס, אלא שדבריהם הם, "לצדדין" – והדבר תלוי באיזה צד עסקינן: כאשר הנדון הוא

והן עכור שה, אלא שבשה מפחיתים תשלום אחד, "הואיל ונתבזה בו"; משא"כ לדעת ר' מאיר נמצא, שבעצם הקנס הוא, "ארבע", אלא שבשור נוסף עוד תשלום אחד מצד הטעם ד, "בטלו ממלאכתו".

וא"כ איך אפשר לומר שאין מחלוקת ביניהם ("אמר ר' יוחנן בן זכאי כו" אמר ר' מאיר כו") – בשעה שיש חילוק בין ב' הדעות בכמות דחיוב הקנס בפני עצמו (– לולא הטעם להוספה או להפחתה)?

ב. תמיהה נוספת היא על סדר ב' הדעות בפירוש רש"י: במקומות שהובאו ב' הטעמים דר' יוחנן בן זכאי ור' מאיר, באה דעת ר' מאיר תחילה ואחרי דעת ר' יוחנן בן זכאי – בסדר הפוך מאשר בפירוש רש"י – ומדוע שינה רש"י סדר זה והקדים את טעם ר' יוחנן בן זכאי?

לכאורה ה"ל אפשר לתרץ – ועל יסוד ההסבר האמור לעיל בב' דעות אלו, שלפי ר' יוחנן בן זכאי עיקר הקנס הוא, "חמשה", ולפי ר' מאיר – "ארבע": מאחר שבכתוב נאמר תחילה, "חמשה בקר גו" ואחר כך, "וארבע צאן גו", הרי השכל מכריע לומר שהכתוב קובע לכל לראש את עיקר סכום הקנס ("חמשה בקר גו"), ואחר כך, לענין "שה", בא הקנס אשר מטעם מסוים הופחת מעיקר הסכום – "וארבע צאן גו",

ולפי זה נמצא ששיטת ר' יוחנן בן זכאי מתאימה יותר למשמעות הכתוב, וממילא מובן הטעם שהקדים רש"י (שענינו הרי הוא פשוטו של מקרא) את טעם ר' יוחנן בן זכאי לטעם ר' מאיר.

(10) ובדפוס ראשון דרש"י הובא רק טעמא דריב"ז, וטעמא דר"מ לא הובא בכלל.

(11) כי אף שדו"ה הוא קנס – מ"מ, לאחרי שמחייבים הגנב מטעם קנס, אמרה תורה שהקנס שייך להגנב דוקא. וראה לקו"ש ח"ז ע' 13 הערה 19.

(12) ראה לקמן סי"ג, דהכוונה ב, בטלו ממלאכתו" היא לא מניעת הרינוח דביטול מלאכה, כ"א לעצם הענין ד, "מלאכה". אבל גם בזה הכוונה שמתוסף בעון הגניבה כלפי הגנב – ראה לקמן הערה 39.

(13) וראה תיב"ע כאן: חמשה תורא כו בגלל דבטלי מן רדייה וארבע ענא כו בגלל דאקטי בגניבותי כו. וראה גם בחיי וחזקוני כאן.

(שעיקר הקנס הוא „חמשה“); ור' מאיר עוסק בצד הקנס השייך לנגנב ומיקל בזה (שעיקר הקנס הוא רק „ארבע“) – הרי זה בהתאם לשיטתם במקום אחר:

במסכת בבא קמא¹⁴ (וכן בתנחומא¹⁵) מובאות המימרות הנ"ל דר' יוחנן בן זכאי ודר' מאיר בהמשך למימרותיהם בנוגע לטעם החילוק בין גנב לגזלן (שהגנב חייב לשלם כפל ובטביחה ומכירה ד' וה', ואילו הגזלן לעולם משלם רק את הקרן):

„שאלו תלמידיו את ר' יוחנן בן זכאי מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן אמר להם זה הוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא הוה כבוד עבד לכבוד קונו, כביכול עשה עין של מטה כאילו אינה רואה ואוזן של מטה כאילו אינה שומעת שנאמר כו' (ומביא על זה ג' פסוקים!). אמר ר' מאיר משלו משל משום רבן גמליאל למה הדבר דומה לב' בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה, אחד זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך, ואחד לא זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך, איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך.“

וכמה וכמה דיוקים בזה – כפי שמובן גם מן הביאור להלן.

החילוק בין המשל דר' מאיר לביאור דר' יוחנן בן זכאי – מובן בפשטות:

בדברי ר' יוחנן בן זכאי מודגש חסרון המורא מהקב"ה אצל הגנב,

מעשה העוולה של הגנב (וממילא – חובת התשלום המוטלת עליו), הרי הוא „שוה“ עונש ד„חמשה“ – אלא שבשה מביאים בחשבון את הבזיון שלו ולכן מפחיתים מ(העונש שלו – מ)עיקר הקנס; ואילו מצד הנגנב, ומדת העוולה שנגרמה לו, הרי הקנס הוא „ארבע“ – אלא שבשור ישנו הפסד נוסף של הנגנב המובא אף הוא בחשבון¹² – „שבטלו ממלאכתו“ – ולכן הוסיף הכתוב על עיקר הקנס.

כלומר, ר' יוחנן בן זכאי מתייחס לענין כפי שהוא מצד הגנב, ואילו ר' מאיר – מצד הנגנב.

ד. לפי זה מבואר יותר הטעם שהקדים רש"י את דעת ר' יוחנן בן זכאי לדעת ר' מאיר – מפני שכך הוא סדר התשלומין: בתחילה מתחייב הגנב בתשלומין ומשלם, ואח"כ מקבל הנגנב ממילא את המגיע לו – ולכן פתח רש"י בטעם ר' יוחנן בן זכאי העוסק בחיוב התשלומין מצד הגנב, ולאחר מכן הביא את טעם ר' מאיר – השייך לנגנב.

ובזה מיושבת גם משמעות הכתוב, שהסברא שעיקר הקנס הוא „חמשה“ מודגשת בו יותר (בהיותו מוקדם בכתוב, כנ"ל ס"ב), מפני שהתורה באה לכל לראש ובעיקר לקבוע (לא כמה יקבל הנגנב, אלא) כמה יהא חיוב התשלום („ישלם“) דהגנב.

ה. נתבאר לעיל שבמקום שרש"י מביא בפירושו גם את שמות בעלי-המימרות, הרי זה לצורך תוספת ביאור בפירושו. ובנדון דידן:

מה שר' יוחנן בן זכאי מדגיש את הקנס כפי שהוא מצד הגנב ומחמיר בו

14 שם.

15 שם.

לר' מאיר בהסברת הטעם ש"החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן" מבאר (לא רק מה שדברי ר' יוחנן בן זכאי עוסקים בגנב, ודברי ר' מאיר בגנב – אלא) גם את טעם החילוק בין הגנב לנגנב בחיוב עיקר הקנס ("ארבע" או "חמשה"):

לפי ר' יוחנן בן זכאי, שעיקר העוולה היא בחסרון האמונה של הגנב בהשגחת ה', מה ש"עשה עין של מטה כאילו אינה רואה וכו'" – צריך לומר שגם בנוגע לקנס חומרת החטא מצד הגנב צריכה להכריע, ולכן הקנס הוא "חמשה"; אבל לשיטת ר' מאיר, המדגישה שחטאו של הגנב בא לידי ביטוי בהרגש הכבוד שלו וכו' כלפי הנגנב – הרי זה גופא נתינת מקום להקל, מצד (נתינת הכבוד דהגנב לנגנב, בתשלומי הגנב לנגנב.

ז. לפי ביאור זה נמצא, שבהזכרת שמות ר' יוחנן בן זכאי ור' מאיר כוונת רש"י רק לרמוז על הסברה נוספת, מפני מה מר תפס את חיוב הקנס כפי שהוא מצד הגנב (ולכן עיקר הקנס הוא "חמשה") ומר תפס את החיוב כפי שהוא מצד הנגנב (ולכן עיקר הקנס הוא "ארבע");

אבל יומתק יותר לפרש, שכוונת רש"י בהעתיקו את השמות בפירושו היא להוסיף ביאור גם בעצם הסברא של כל אחד מהם – היינו, שדעת ר' יוחנן בן זכאי שמיעט הכתוב בתשלומי השה מצד הטעם ד"הואיל ונתבזה בר" ושיטת ר' מאיר שמצד הטעם ש"בטלו ממלאכתו" הוסיף הכתוב בתשלומי השור – הרי הן תלויות בשיטותיהם במקום אחר.

ח. ויובן זה (ותחילה – בנוגע

שהוא מועט ממוראו מבני אדם¹⁶, ולכן העוולה שבמעשהו באה לידי ביטוי (כסיום דברי ר' יוחנן בן זכאי) בכך ש"כביכול עשה עין של מטה כאילו אינה רואה כו"; אבל לפי דברי ר' מאיר ההדגשה היא על זה שהגנב (בזה שעושה מעשיו בסתר) מראה יתר כבוד לנגנב מאשר, כביכול, לקב"ה; וכמו במשל, שתוכן העוולה הוא בזה ש"זימן את בני העיר" בה בשעה ש"לא זימן את בני המלך".

וגם כאן ר' יוחנן בן זכאי ור' מאיר אינם חולקים (וכפי שמוכח מן הלשון¹⁷ "אמר ר' מאיר" ולא "ור' מאיר אומר"), אלא שכל אחד מהם עומד על נקודה אחרת בהסברת הענין:

ר' יוחנן בן זכאי מתאר את העוולה (בעיקר) כפי שהיא מצד הגנב – ודבריו "לא הוה כבוד עבד לכבוד קונו" (אשר "עבד" קאי על הנגנב) הם הקדמה כדי להוכיח שהגנב כופר בהשגחת ה'¹⁸ ("עשה עין של מטה כו"); ואילו ר' מאיר "מביא בחשבון" גם את צד הנגנב – ומזה באה המסקנא שהגנב חולק כבוד לנגנב (כבוד שאינו מראה כלפי הקב"ה).

והרי זה בהתאם לעניננו, שר' יוחנן בן זכאי מדגיש את הענין כפי שהוא מצד הגנב, ור' מאיר – מצד הנגנב.

ו. חילוק זה בין ר' יוחנן בן זכאי

16 ראה פירש"י ב"ק שם: שהוא ירא מבנ"א ומעין של מעלה לא נזהר.

17 ב"ק שם. וכ"ה בתנחומא שם (משא"כ בתוספתא ב"ק רפ"ז. ובמכילתא (פרשתנו כב, ו) הובא רק טעמא דריב"ז).

18 ראה מאירי וחדא"ג לב"ק שם.

הפטוק מדבר כאן אודות גנב; משא"כ הלשון „בריות“, ככפירוש רש"י, אין כוונתה לתאר איש פחות וחוטא – גנב וכיו"ב, וזהו רק תואר המורה על העדר המעלות: „בריות בעלמא“²³.

ט. והביאור בזה:

הן אמת שבשעת הגניבה אין כל בזיון לגנב, מפני שהגניבה נעשית בסתר (כנ"ל); אבל לאחר שנתפס הגנב והובא לבית דין, ונודע לכל שגנב את השה ונשאו „על כתיפו“ – אזי נעשה הדבר לבזיון בעבורו,

ולכן הבזיון הוא רק בנדון שהיתה טביחה ומכירה ולא בגניבה עצמה: בגניבה הרי אין נפקא-מינה מהו הדבר הנגנב, אלא רק מה שוויו – אין שואלים אם ה' זה כלי, שה או שור, אלא כמה שווי הגניבה, כדברי רש"י להלן²⁴ „כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין כו“; ודוקא לגבי טביחה ומכירה, אשר (כמו שהביא רש"י²⁵) „אין מדת תשלומי ד' וה' נוהגת אלא בשור ושה בלבד“, הנה בשעה שהוא מובא לבית דין באשמת „טבח או מכרו“ – אזי מוכרח להתברר בפירוש שגנב שה, וממילא – „נתבזה בו“.

י. אבל עפ"ז אינו מחזור: מאחר שהבזיון אינו בזה שרואים אותו נושא את השה, אלא מהידיעה על כך לאחר זמן, כשמובא הגנב לבית דין – היתכן

לדברי ר' יוחנן בן זכאי) בהקדים השאלות בטעם דר' יוחנן בן זכאי:

(א) מדוע חילק הכתוב בתשלומין בין שור לשה רק בנדון ד„טבח או מכרו“ – הלא לכאורה טעם החילוק („הואיל ונתבזה בו“) קיים מיד בפעולת הגניבה¹⁹, שבגניבת שור אין בזיון, ואילו בשה ישנו בזיון – וא"כ ה' צריך להיות חילוק בין תשלומי שור ושה גם בתשלומין על הגניבה עצמה?²⁰ (ואילו הדין הוא „משור גו' עד שה גו' שנים ישלם“²¹).

(ב) „בזיון“ שייך כאשר בשעת מעשה ישנו אדם נוסף, שמפניו מתיישש הגנב²² – וא"כ מה מקום יש לומר בגניבת השה „ונתבזה בו“, מאחר שהדבר נעשה בסתר ואין רואה את הגנב נושא את השה?

(ג) מפני מה הקדים רש"י „חס המקום על כבודן של בריות“ – לכאורה די ה' לו לפתוח מיד ב„שור שהולך ברגליו כו“?

(ד) אף אם תמצוי לומר שהקדמה זו נצרכת – הרי לכאורה מתאימה יותר כאן (ובפרט – ע"פ פשוטו של מקרא) הלשון לפי הגרסא בתנחומא: „שחס הקב"ה אפילו על גנב“, שהרי

(19) אבל אין להקשות כן גם על הטעם ד„ביטלו ממלאכתו“ – דפשוט ד„ביטלו ממלאכתו“ פירושו לגמרי (ע"י טביחה או מכירה), משא"כ ע"י גניבה לחוד שהוא רק לפי שעה (וכמ"ש הרי"ף לע"י שם).

(20) כמו שהקשה בשטמ"ק ב"ק שם. הרי"ף לע"י שם. ועוד.

(21) פרשתנו כב, ג.

(22) ראה גם חזא"ג להמהר"ל ב"ק שם. ולהעיר מרש"י ב"ק שם: חזלו את עצמו כו'. תיב"ע (ופי' יונתן) כאן.

(23) ל' אדה"ז – תניא פל"ב. ולהעיר מתענית

כ, רע"ב.

(24) פרשתנו שם (מב"ק רפ"ז – במשנה).

(25) כאן – בדה"ש שלאח"ז (מב"ק שם).

להפחית מתשלומו את כל שווי השה
עבור בזיון קטן כל כך?

ולכן הקדים רש"י (את פתיחת דברי
ר' יוחנן בן זכאי), חס המקום על כבודן
של בריות: "אף שמשורת הזין אולי
לא הי' צריך להפחית הרבה כל כך
בגלל בזיון קטן כל כך, הנה הקב"ה חס
על כבודן של בריות, ומצד רחמנותו
הרי הוא מקל²⁶ בתשלומין גם בגלל
בזיון קטן.

על פי זה – אינו מוכרח (ע"ד
הפשט) לומר, "חס הקב"ה אפילו על
גנב" (כגירסת התנחומא) ולכן שינה
רש"י – כנ"ל: מאחר שהבזיון הוא
רק בבית דין, זמן רב לאחר הגניבה
(שהרי בינתיים טבחו או מכרו, לאחר
מכן תפסוהו, הביאוהו לבית דין, מצאו
עדים וכו') – ולא זו בלבד שאינו
מרויח מן הגניבה, אלא הוא מבין
שיצטרך לשלם, ארבע צאן גו" –
הרי ודאי מתחרט באמת על הגניבה,
ורחוק הוא מלהיות גנב אמיתי. ולכן
אין הכרח מכאן ש"חס הקב"ה אפילו
על גנב".

יא. ועדיין יכול תלמיד ממולח
לשאול: סוף־סוף היתכן ש"כבודן של
בריות" נוגע כל כך, עד שבגלל בזיון
קטן מפחיתים מתשלומיו את כל שווי
הגניבה?

וקושיא זו מיישב רש"י ע"י הקדמתו
שביאור זה אמר ר' יוחנן בן זכאי.
איתא בגמרא²⁷: "אמרו עליו על ר'
יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום

מעולם ואפילו נכרי בשוק". וחזינו,
שבעיני ר' יוחנן בן זכאי הי' "כבודן
של בריות" יקר כל כך עד ש"לא
הקדימו אדם שלום מעולם", ויתירה
מזו – "ואפילו²⁸ נכרי (ואפילו) בשוק"²⁹.
ומובן שעל אחת כמה וכמה בנדון דידן,
כאשר הגנב בוודאי התחרט באמת
(ועשה תשובה?) על הגניבה (כנ"ל),
שיש תפיסת מקום גדולה³⁰ אפילו
למדה קטנה של בזיונו³¹.

יב. הביאור בזה שהעתיק רש"י את
שם ר' מאיר בפירושו (בקשר לסברא
"שור שביטלו ממלאכתו כו") יובן
בהקדים הביאור במה שהעתיק רש"י
(לפני גוף הטעם) גם, "אמר ר' מאיר)
בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה".
דלכאורה:

28 ברכותינו בעה"ת (שופטים כ, י. וכו"ה
בחדא"ג ברכות ו, ב. וראה ר"ן (יעוד) ספ"ה
דגיטין. שו"ע יו"ד סקמ"ח ס"י) דזה שהקדים
ריב"ז שלום לעכו"ם הי' כדי שלא יצטרך לכפול
לו שלום ואין כופלין שלום לעכו"ם (גיטין שם)
– אבל ע"ד הפשט – שזהו דרכו של רש"י גם
בפירושו על הש"ס – מורה על גודל יוקר כבוד
הבריות שהי' אצלו, וכדמוכח גם מזה, "שלא
הקדימו אדם כו" – כולל עם הארץ מבני. וראה
ט"ז וברכ"י יו"ד שם.

29 ראה יומא (ט, סע"ב) דמשתעי בהדי
בשוק.

30 להעיר ממשלי (ו, ל"א): "לא יבזו
לגנב גו' למלא נפשו כי ירעב. ונמצא ישלם
שבעתים גו'".

31 ועוד יל"פ בזה (וגם בזה שרש"י מקדים
"חס המקום על כבודן של בריות": לכאו' אפ"ל
דזה "שנתבוה בו" הוא טעם להחמיר על הגנב,
שלא עמד מלגנוב אף שהי' קשור עם בזיון –
ולכן מקדים רש"י: א) חס המקום כו" – ולכן
נקטינן טעם זה לקולא, ב) שם בעל־המימרא – ר'
יוחנן – דלשיטתו אזיל, ד"כבוד הבריות" עדיף
וגובר, ככפנים.

26 ראה פרש"י ב"ק (שבהערה 22): היקל
הקב"ה עליו בתשלומין.

27 ברכות יז, א.

מניעת הריווח³⁶ מן הצמר הגדל עליו
(וכדומה)³⁷.

אלא שהחידוש כאן הוא, שמאחר
שנחסר מבעל השור ענין ה"מלאכה"
— לא רק הריווח מזה³⁸, אלא עצם
המלאכה עם השור³⁹ — על הגנב לשלם
את שווי כל השור.

ולכן הוכרח רש"י להביא את דברי
ר' מאיר "בא וראה כמה גדול כחה
של מלאכה" — מפני שבזה מבואר
החידוש הגדול שהגנב מחויב בתשלומי
כל השור פעם אחת נוספת, אף ששילם
כבר עבור כל ההפסד דבעל הבית (כולל
מניעת הריווח דביטול מלאכה), "בא
וראה כמה גדול כחה של מלאכה":
הנדון כאן הוא חשיבות המלאכה —
מלאכה היא ענין גדול וחשוב עד כדי
כך⁴⁰, שבגלל חסרון ענין המלאכה אצל

(א) במה נוגעת הקדמה זו לפירוש
הכתובים?

(ב) בגמרא³² איתא גם בטעם ר' יוחנן
בן זכאי "בא וראה כמה גדול (כבוד
הבריות)" — ולמה הביא רש"י את ענין
"בא וראה כמה גדול כו'" רק בטעמו
של ר' מאיר?

(ג) ועיקר: מהו גודל החידוש בזה,
עד שר' מאיר אומר בלשון של הפלאה
"בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה"
— הרי זהו דבר מובן שיש לשלם עבור
ביטול מלאכה³³?

יתירה מזו: כבר למדנו לעיל
(בפרשה זו³⁴) "רק שבתו יתן", ופירש
רש"י "ביטול מלאכתו מחמת החולי"
(ושם לא כתב "בא וראה כמה גדול
כחה של מלאכה")?

יג. והביאור בזה: לפי דרך הפשט³⁵,
מסתבר שביטול הריווח ממלאכת השור
נכנס בחישוב התשלומין עבור הגניבה
— כחלק מן הקרן, דכשם שהמזיק
אדם "שבתו יתן" וישלם על "ביטול
מלאכתו", כנ"ל, כן הוא גם בנוגע
לביטול מלאכת כלי אומנות שנגנבו
וכיו"ב (ולא הוצרך רש"י לשנות הלכה
זו בגניבה — מפני שזהו מאותו
הטעם ממש); והדין כן לא רק בשור,
שבו הריווח מגיע מ"מלאכה", אלא
גם בשה צריך הגנב לשלם עבור

(36) ידוע השקו"ט אם מניעת הריווח הוי
הפסד [ראה בשד"ח כללים מע' ה' אות טט (כרך
א' קיא, סע"ב ואילך)]. פאת השדה לכללים שם
אות ב' (כרך ח' איתרסא, א ואילך)] — אבל ע"ד
הפשט גם מניעת הריווח הו"ע של הפסד —
אף שאינה דומה להפסד ממש — ראה בארוכה
לקו"ש ח"ט ע' 135. וראה לקו"ש ח"ז (שנסמן
בהערה 11) — באו"א — לענין תשלומי ד' וה'.

(37) משא"כ ע"ד ההלכה דכל הגזלנים
משלמין כשעת הגזילה (משנה רפ"ט דב"ק).

(38) כברא"ע וחזקוני כאן. ובס' זכרון
(בפרש"י): יפרע הגנב לבעליו מה שבטלו
ממלאכתו.

(39) ראה ע"ד ש"ך עה"ת כאן (אבל שם
כ' דבטלו ממלאכתו — שחסר מלאכה בעולם
(ועפ"ז כ' דב"מכרו" ליכא ביטול מלאכה) — אבל
לפרש"י משלם עבור בטול מלאכתו של בעל
השור בשור זה).

(40) ולהעיר מפרו"ל (ב"ר פל"ט, ח): "בשעה
שהי אברהם מהלך כו' ראה אותן עסוקין בניכוש
כו' בעידור כו' אמר הלאי היא חלקי בארץ
הזאת". ובסנהדרין (צט, רע"ב): "כל אדם לעמל

(32) ב"ק שם (משא"כ במכילתא. ובתוספתא
ב"ק: "בא וראה כמה חס כו'". וע"ז בתנחומא
(שם).

(33) ראה גם דברי דוד כאן.

(34) כא, י"ט.

(35) משא"כ ע"ד ההלכה — ראה ב"ק צו, ב.
בהנסמן לקמן הערה 37.

ש"החמירה תורה בגנב יותר מבגזולין")
ישנו גם ענין ע"פ פנימיות התורה:

על ענין זה שהגנב "כביכול עשה
עין של מטה כאילו אינה רואה וכו'",
הביא ר' יוחנן בן זכאי ג' פסוקים:
"הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והי'
במחשך מעשיהם גו'⁴⁵ וכתוב⁴⁶ ויאמרו
לא יראה יי' ולא יבין אלקי יעקב
וכתיב⁴⁷ כי אמרו עזב ה' את הארץ ואין
ה' רואה". וקשה: א) מה הכריחו להביא
פסוקים כראי' – הלא חומרת הענין
ד"עשה עין כו'" היא סברא פשוטה
ביותר⁴⁸? ב) ובפרט – ג' פסוקים? ג)
שינוי הסדר: הפסוק מיחזקאל לאחר
הפסוק מתהלים!

והענין בזה: עסקינן כאן באדם
המאמין שישנה "עין" למעלה, אלא
ש"עשה כאילו כו'" – וקשה, איך בא
אדם מאמין לידי טעות משונה כל
כך, לומר "עין של מטה כאילו אינה
רואה כו'"?

ועל זה מביא ר' יוחנן בן זכאי
שלושה פסוקים – ומלמדנו בזה את
סדר ירידתו של גנב⁴⁸: הפסוק הראשון
הוא "הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה
והי' במחשך מעשיהם גו'". כלומר:
אמנם הוא יודע שישנה "עין" הרואה,
אבל הוא מדמה (באמרו בלבו: מאחר
שמלמעלה נברא אור כדי שיראו בו
[פעל הדבר בכל מקום]) ש"עין רואה"

(45) ישע' כט, טו.

(46) תהלים צד, ז.

(47) יחזקאל ט, ט. וראה גם יחזקאל ח, יב.

(48*) ראה כתובות כב, א. תוד"ה איבעית
שבועות כב, סע"ב. וראה שד"ח כללים ס, כלל
סג ושי"ג.

(48) ולהעיר גם מהסדר ביחזקאל ח, יב: עשים
בחשך גו' אין ה' רואה גו' עזב ה' את הארץ.

בעל השור⁴¹, מתחייב הגנב בתשלומי
כל השור פעם נוספת!

יד. ועדיין יכול תלמיד ממולח
לשאול: עשיית המלאכה ע"י השור
אורכת משך זמן מועט ביותר (הן לגבי
בעל הבית, ומכלשכך בחיי השור):
זמן החרישה הוא לכל היותר פעמיים
בשנה, ואינו אלא שעות מסוימות
ביום וכו'.

ושאלה נוספת: הלא הקנס דחמשה
קיים גם בנדון של "וטבחוי" (ואדרבה:
הטביחה אמורה בכתוב לפני "ומכרו"),
ומאחר שהגנב שחט את השור, הרי
קרוב לומר שהשור אינו ראוי "לרדיא"
(או למלאכה בכלל), שאם לא כן הי'
שומרו (או מוכרו) למלאכה⁴² – וא"כ
אין בזה ביטול מלאכה (גדול?)?

ולכן הביא רש"י את שם בעל-
המימרא – ר' מאיר – דאזיל לשיטתי'
ד"חיישינן למיעוטא"⁴³, ולכן חיישינן
למיעוט השוורים הנשחטים, אף שהם
ראויים (למיעוט) מלאכה⁴⁴.

טו. במימרות הנ"ל (ס"ה) דר' יוחנן
בן זכאי ור' מאיר (בנוגע לענין

נברא . . איני יודע כו' אם לעמל מלאכה כו'".
ונתבאר בארוכה בלקוטי חט"ו ע' 94 ואילך.

(41) משא"כ זה שלריב"ז משלם רק "ארבע"
בשה הוא משום הבדיון עצמו – ולכן לא מביא
רש"י "כמה גדול כבוד הבריות" (וגם לא "בא
וראה כמה חס כו'" – כבתוספתא ב"ק, כנ"ל
הערה 32).

(42) שהרי דמי שור הראוי לרדיא הוא יותר
משור לנכסתא (ראה ב"ק מו, א).

(43) יבמות סא, ב. וש"נ.

(44) אבל פשוט דגם שוורים העומדים
לטביחה משלם "חמשה" (אף שליכא בהו ביטול
מלאכה) – כיון דדוב שוורים לרדיא, וכמ"ש
בעיין יעקב לע"י שם (וכנ"ל הערה 8).

ישר בעיניו ש"עזב ה' את הארץ ואין ה' רואה".

וזה גם מה שמרמז ר' מאיר במשלו, שהגנב הוא כמי ש"לא זימן את בני המלך"⁵⁵: הוא סבור שעסקו עם "לא זימן את) בני המלך" ולא עם המלך עצמו, כי לדעתו מסר הקב"ה (מצד גדולתו) את הנהגת העולם לידי ממוצעים כו'⁵⁶ ("בני המלך").

267

טז. ואלו הם ג' האופנים (זה למטה מזה) שבהם בא היצר הרע לשכנע את האדם למרוד בקב"ה: אופן הא' הוא, שמשכנעו אשר "עזב ה' את הארץ" – הקב"ה הנו מרוסס מן העולם, "על השמים כבודו"⁵⁵ ואינו מצוי בעולם הזה הגשמי – וממילא ביכולתך לעשות ככל העולה על רוחך;

אבל היצר הרע אינו מסתפק רק בזה, כיון שזו עדיין אינה מרידה⁵⁷ אמיתית בקב"ה – שהרי טענתו היא שהקב"ה אינו נמצא בעולם. ולכן הוא מוסיף ומשכנעו יתר על כן, אשר "לא יראה י"ה": הקב"ה אכן מצוי בעולם (כיון שהוא בראו), אבל "לא יראה" – הוא אינו משגיח על מעשי התחתונים (מפני שאינם תופסים מקום אצלו)⁵⁸.

אבל גם זו אינה מרידה שלימה בהקב"ה – מפני שבזה הרי הוא מרוסס את הקב"ה; הוא טוען שראיתו,

ישנה רק בעת האור, אבל לא במצב של "מחשך".

כיצד עולה במחשבתו טעות כזו, לחלק בין אור לחושך אצל "עין של מעלה"? – דבר זה בא מטעות קודמת הנרמזת בפסוק השני "ויאמרו לא יראה י"ה גו'": הוא סבור שהקב"ה אינו רואה בעולם הזה התחתון. הוא, כביכול, נעלה כל כך, שאינו יורד למטה ואין לו שייכות לראי' גשמית⁴⁹; נדמה בעיניו שכדי לראות גשמיות מוכרחת (ההתלבשות ב)עין גשמית, ואילו הקב"ה הרי "אינו גוף"⁵⁰ – וא"כ ח"ו אינו בגדר ראי' בעולם הזה הגשמי.

וכיצד בא הוא לידי טעות כזו – והלא (כהמשך הפסוק⁵¹ שם) "הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט": אם ביכולת הקב"ה לברוא עינים גשמיות, הרי ודאי שאין חסרה לו ראי' בגשמיות⁵² – על זה מביא ר' יוחנן בן זכאי את הפסוק השלישי "עזב ה' את הארץ גו'"⁵³: הוא סבור שהעולם הנו תחתון ושפל מדי מכדי שהקב"ה ימצא בו – "רם על כל גוים ה"⁵⁴ – ולכן

(49) כשיטת הפלוסופים שהביא במו"נ ח"ג פי"ט (ומביא שם קרא דלא יראה גו') – הובא ונתבאר בד"ה ועתה שמע וד"ה הטה אלקי תרצ"ד (סה"מ קונטרסים ח"ב – רעו, ב ואילך). סה"מ אידיש ע' 15. ס"ע 25 ואילך.

(50) פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ"י (היטוד הג'). הל' יסוה"ת פ"א ה"ח.

(51) תהלים שם, ט. ושם לפנ"ז: בינו בערים גו' וכסילים גו'.

(52) ראה במקומות שצויינו בהערה 49.

(53) ראה ד"ה הטה שם: ומדעה זו הם כאים לעוד דעה כזבת כו'.

(54) תהלים קיג, ד – וכמבואר בכ"מ (נסמנו בספר הערכים ח"ב ד"ב ע' רעה).

(55) אבל בתוספתא שם: "המלך".

(56) ראה רמב"ם הל' ע"ז בתחילתו.

(57) ע"ד ל' חז"ל (פרש"י נח י, ט. לך יג,

יג – מתו"כ לבחוקותי כו, יד): יודע את רבונו ומתכוין למרוד בו.

(58) ראה ד"ה הטה שם: לא יראה שאינו

משגיח בעולות התחתונים ולא יבין דמעשה התחתונים אין עולה ונחקק למעלה.

גניבתו (כנ"ל ס"י) – והרי זה ענין של אתכפיא סטרא־אחרא, שממנו נעשים „מטעמים” („משתה”) כביכול עבור הקב"ה, כדברי רבינו הזקן בתניא⁶⁰; ואדרבה: דוקא ע"י אופן זה של „מטעמים” – „וגם רשע ליום רעה”⁶¹ . . . שישוב מרשעו ויעשה הרע שלו יום ואור למעלה”⁶² – נעשה „גולל נחת רוח לפניו יתברך”⁶³.

וע"י ה„משתה” הנעשה בזמן הזה עבור הקב"ה, ע"י העבודה דאתכפיא סטרא אחרא⁶⁴, נזכה ל„סעודתו של לויתן”⁶⁵ לעתיד לבוא, ובקרוב ממש.

(משיחות ש"פ משפטים תשל"א, תשל"ה)

(60) פכ"ז (לד, רע"ב).

(61) ל' הכתוב משלי טז, ד.

(62) תניא שם.

(63) תניא שם (שם, א).

(64) ראה יהל אור לתהלים קד, כו (ע' תו): „יש לויתן דקליפה . . . ולשחק בו י"ל ע"ד טוב מאד זה יצה"ר שבו וע"י נמשך הצחוק והתענוג כו". וראה שם (סוף הע'): והמשכה זו נמשך ע"י ביטול היש. ובלקו"ת שמיני (יה, ב) מקשר זה שהקב"ה משחק עם לויתן (ע"ז ג, ב) עם צחוק עשה לי אלקים דיצחק, עיי"ש.
(65) ראה ב"ב עד, ב. תנחומא ראה ו. פדר"א פ"י. ועוד.

כביכול, אינה יורדת מטה עד לענינים גשמיים (מצד גדולתו). מוסיף הוא אפוא ומשכנעו יתירה מזו, שבאמת הקב"ה רואה גם ענינים גשמיים כו, אלא שישנו חילוק בין „אור” ל„חושך”⁵⁹: ענינים של אור וקדושה „רואה” הקב"ה, כיון שהם נוגעים לו; אבל (טוען היצר הרע) מה מקום יש שיביט הקב"ה בענינים של „חושך” והיפך הקדושה?

ומחילוק זה שבין „אור ו„חושך” במובן הרוחני, „משתלשל” לאחר מכן, שהגנב מחלק בין „אור” ל„חושך” במובן הגשמי – שהקב"ה אינו רואה, ח"ו, דברים הנעשים „במחשך”.

יז. וענין נוסף במשלו של ר' מאיר, שהוא מדמה את ענין הגניבה ל„משתה” – והביאור בזה:

הזמן שאודותו מדבר ר' מאיר הוא לאחר שכבר נתפס הגנב והובא לבית דין, אשר אז הוא מתחרט כבר על

(59) כי מצד הטעות (הקודמו) ד„לא יראה גו” – ה”ז „אלץ וואָס נבראים טוען, הן גוטע און הן שלעכטע זאכן כו” (סה"מ אידיש ע' 26. ועד"ז שם ע' 30).

